

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДНК В УКРАЇНІ

Руслан Леонтійович СТЕПАНЮК,

*доктор юридичних наук, професор, провідний
фахівець з організації наукової роботи
Харківського науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України*

Василь Васильович КІКІНЧУК,

*кандидат юридичних наук, завідувач кафедри
криміналістики, судової експертології та
домедичної підготовки Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Технології криміналістичного дослідження ДНК в сучасному світі заслужено визнаються найбільш ефективними засобами вирішення ідентифікаційних і діагностичних завдань під час розслідування таких тяжких злочинів, як вбивства, зґвалтування, терористичні акти та ін.

В Україні зазначений напрям у судовій експертизі розвивається з початку 1990-х років. З кожним роком його значення у протидії злочинності зростає. Тому актуальним є постійне розширення можливостей застосування досягнень судової генетики у вітчизняній правозастосовній практиці з огляду на передовий досвід найбільш розвинених країн світу. Впровадження такого досвіду вимагає вжиття заходів правотворчого й організаційного характеру, вдосконалення стану технічного оснащення лабораторій ДНК-аналізу, значного покращення стану навчання працівників правоохоронних органів методам виявлення, вилучення та зберігання слідів біологічного походження, правилам і особливостям оцінки та використання в доказування висновків молекулярно-генетичного дослідження. У зв'язку з цим виокремимо кілька проблемних питань, які потребують вирішення для активізації наукових пошуків і заходів практичного характеру в напрямі подальшого розвитку криміналістичного дослідження ДНК в Україні.

Так, потребує вирішення важлива наукова проблема щодо місця проблематики судового дослідження ДНК у вітчизняній системі наук. На цей час ця проблема на теоретичному рівні не розглядалась. Паралельно розвивається криміналістичний та судово-медичний напрями використання ДНК-аналізу в судовій експертизі. На наш погляд, є потреба у формуванні дослідження ДНК окремого розділу криміналістичної техніки. Це дозволить сформувати цілісне уявлення про зазначену наукову галузь і розвивати її на належному рівні з урахуванням сучасних світових досягнень.

Також існує гостра необхідність у запровадженні профільного законодавства України щодо ведення та використання криміналістичних обліків генетичних ознак людини. Його відсутність негативно позначається

на практиці, призводить до значних проблем у наповненні існуючих баз даних, не дозволяє повною мірою використовувати можливості відповідного обліку з дотриманням міжнародних стандартів забезпечення прав людини.

Доцільно вдосконалити норми КПК України та відомчі нормативно-правові акти з питань проведення слідчих (розшукових) дій, залучення експертів і спеціалістів, врахувавши сучасні потреби та можливості криміналістичного ДНК-аналізу. Зокрема, потрібно встановити окрему норму, яка стосується процесуального порядку відібрання біологічних зразків у особи. Крім того, у сучасний період можливості використання результатів криміналістичного дослідження ДНК у розслідуванні є досить широкими, що потребує регламентації цього напрямку не тільки у формі залучення експерта, а і через використання допомоги та консультацій спеціаліста. Наприклад, у вітчизняній та світовій поліцейській практиці нерідко виникає потреба у проведенні перевірочних досліджень з метою співставлення ДНК-профілю сліду, вилученого на місці злочину, та профілів значної кількості осіб для виключення їх з числа можливих підозрюваних. Видається, що для проведення таких ДНК-скринінгів не потрібно щодо зразку кожної особи проводити судову експертизу, як це відбувається зараз у правозастосовній практиці, але слід чітко регламентувати можливості добровільного проходження особою відповідної перевірки та організаційні питання проведення перевірочних досліджень спеціалістами.

Відзначимо, що судова молекулярно-генетична експертиза до сьогодні в Україні не визначена як окремий клас експертних досліджень. Тому дискусійними залишаються питання щодо її місця в системі судових експертиз. Цю прогалину слід усунути. Також необхідно дослідити правові, організаційні та методичні засади цієї експертизи, постійно удосконалювати методики її проведення.

У сучасній світовій науці, присвяченій ДНК-профілюванню, активно розвиваються існуючі та розробляються нові технології криміналістичного дослідження ДНК. Крім того, у зв'язку з підвищенням чутливості методів виявлення ДНК на різних об'єктах виникли нові проблемні питання у визначенні доказового значення отриманих результатів. Вони потребують досліджень і в Україні. Наприклад, відчутні результати у встановленні особи злочинців за нерозкритими кримінальними правопорушеннями, у тому числі серійними, були досягнуті за допомогою новітніх методик пошуку кровних родинних зв'язків за відкритими даними в мережі Інтернет, біогеографічного тестування, секвенування нового покоління тощо. Ці новітні технології мають запроваджуватись і в Україні, безумовно, з урахуванням передового досвіду інших країн. Загалом вирішення пошукових завдань за допомогою методів криміналістичного ДНК-аналізу видається перспективним напрямом подальшого розвитку даної сфери.

Безпосередньо у галузі методичного забезпечення судової молекулярно-генетичної експертизи досить гостро ставиться питання щодо формулювання експертами категоричних висновків щодо збігу генетичних ознак. Це не завжди застосовується у вітчизняній експертній практиці.

Крім того, останнім часом все частіше лунають критичні зауваження щодо перебільшення значення результатів ДНК-профілювання у вирішенні

завдань правосуддя. Це пов'язано із окремими помилками, які були допущені експертами, слідчими і прокурорами як у ході проведення самих досліджень, так і під час інтерпретації отриманих результатів у доказуванні. Типовими причинами цих помилок є контамінація (випадкове забруднення) біологічних слідів і зразків під час слідчих дій та експертних досліджень, виявлення на місці злочину не пов'язаної з ним ДНК від певних осіб (фонові ДНК або ДНК, яка була випадково або навмисно опосередковано занесена на об'єкт через інших осіб або предмети), помилками при дослідженні змішаних біологічних слідів від кількох осіб. Подібні помилки, на наш погляд, не применшують значення криміналістичного ДНК-аналізу в розкритті та розслідуванні злочинів, а вимагають більш чіткого розуміння його можливостей судом, сторонами і учасниками кримінального провадження. Тобто потрібно у кожному кримінальному провадженні ретельно ставитись до перевірки та оцінки доказів, отриманих шляхом дослідження ДНК.

Підсумовуючи викладене відзначимо, що в Україні існує потреба у формуванні та розвитку теоретичних і практичних засад криміналістичного дослідження ДНК як окремого розділу криміналістичної техніки. Це надасть можливість вивести на новий якісний рівень стан наукового дослідження відповідних проблем, а також значно покращити стан практики використання досягнень судової генетики у вирішенні завдань кримінального судочинства.